

Sammendrag kapittel 5 BM

Ressurser, næringsliv og bosetning i Norge

Ressurser kan både være **naturressurser** eller **kulturressurser**. **Naturressurs** er forekomster i naturen som kan være til nytte for mennesker som **materialressurser** og/eller **energiressurser**. **Kulturressurser** er knyttet til menneskene selv og det menneskene har skapt. Kunnskaper og teknologi er viktige kulturressurser som gjør det mulig å utnytte naturressurser. En potensiell ressurs blir en **aktuell ressurs** når teknologi og økonomi gjør det mulig å utnytte ressursen.

Ressurser som dannes langsomt, kaller vi **ikke-fornybare ressurser** eller **lagerressurser**. **Fornybare ressurser** er ressurser det tar kort tid å danne eller fornye. Her inngår **kretsløpsressurser** og **betinget fornybare ressurser**. Fotosyntesen er grunnlaget for **grønne ressurser**. **Bærekraftig utvikling** innebærer at vi som lever i dag, dekker våre behov uten at det ødelegger for at framtidige generasjoner skal få dekket sine behov. Bærekraftig utvikling er en ressursutnyttelse basert på bruk og ikke forbruk av betinget fornybare ressursene.

Industrisamfunnet var i stor grad grunnlagt på bruk av ikke-fornybare ressurser, som råvarer og energi. I det **postindustrielle samfunnet (kunnskapssamfunnet)** er kunnskaper og høyteknologi minst like viktig som naturressurser.

Med **næringsstruktur** mener vi inndelingen av næringslivet i **primærnæringer**, **sekundærnæringer** og **tertiærnæringer**. **Kvartærnæringer** er en uoffisiell betegnelse på «nye næringer» som omfatter forskning, teknologiutvikling, informasjonsbehandling og medievirksomhet. Næringsstrukturen har endret seg mye i løpet av de siste 150 årene. Lokaliseringen av virksomheter innen primær-, sekundær- og terciærnæringene er styrt av flere forhold; **lokaliseringsfaktorer**. Primærnæringene drives der det er dyrkbar jord eller bestander av fisk. Tradisjonelle lokaliseringsfaktorer for industri er råvarer, energi, marked og tilgang til nok og kvalifisert arbeidskraft. Lokalisering av moderne, kunnskapsbasert industri skjer gjerne i byer og tettsteder med etablerte industri- og forskningsmiljøer. I terciærnæringene utveksles tjenester mellom mennesker, og disse næringene er ofte lokalisert til tettbygde strøk.

Naturforholdene gjør det vanskelig å drive **jordbruk** i Norge. Norge har for lite jordbruksareal til å dekke landets behov for matvarer. De statlige økonomiske overføringene gir en **regional spesialisering** i jordbruket. De beste jordbruksområdene er Jæren og flatbygdene på Østlandet og i Trøndelag. Jordbruket har siden 1950 gjennomgått betydelig rasjonalisering og mekanisering med sterk nedgang i sysselsetting, færre, men større gårdsbruk og økt produksjon.

Det meste av maten vi spiser er bearbeidet i ulike virksomheter i **næringsmiddelindustrien**. Tidligere var det viktig for disse bedriftene å være lokalisert nær råvarekildene. Krav til lønnsomhet og rasjonalisering har ført til at mange er nedlagt og produksjonen konsentrert i større bedrifter i sentrale strøk av landet.

Skogen dekker 37 % av Norges landareal. Østlandsfylkene har mest skog. Her går barskogen opp til vel 1000 m over havet. Trøndelag har også mye skog, mens skoggrensen synker raskt mot vest og mot nord i landet. Ytterst på Vestlandskysten og lengst nord på Finnmarkskysten

finner vi et skogløst landskap. Gran er det viktigste treslaget i Norge og har størst utbredelse på Østlandet og i Trøndelag. Furu finnes på tørr mark og karrige jord. På Vestlandet har furua sitt kjerneområde. Her finnes ikke naturlig granskog, men plantet granskog trives godt. Bjørk er vanligst i de tre nordligste fylkene. Skogbruket også gjennomgått en betydelig mekanisering og rasjonalisering. Moderne skogsdrift har ført til konflikter mellom skogbruksinteresser og verneinteresser.

Skogindustrien bearbeider tømmer fra skogen. I **trevareindustrien** produseres byggematerialer, møbler og råvarer. Cellulose, trefiber- og sponplater, papp og papir produseres i **treforedlingsindustrien**. Skogindustrien er tradisjonelt lokalisert i skogområdene ved elvene, og er dermed en råvareorientert industri.

Fiskeri er en av våre viktigste eksportnæringer. Norge er en av de store fiskerinasjonene i verden. De viktigste fiskearter i norske fiskerier er torsk, sei, makrell, sild og lodde. Torsk har den største fangstverdien. I 1950-årene var sildestammen i ferd med å bli utryddet. For å hindre overfiske har myndighetene innført reguleringer i form av konsesjoner og kvoter. Også fiskerinæringen har opplevd rasjonaliseringer og reduksjon i antall arbeidsplasser. I slutten av 1970-årene ble det innført 200 miles økonomisk sone i havområdene utenfor Norge.

Den totale produksjonsverdien fra **oppdrettsnæringen** har de siste årene gått forbi fangstverdien fra de tradisjonelle kyst- og havfiskeriene. Det meste av produksjonen av oppdrettslaks eksporteres først og fremst til EU-landene, Japan og Russland. I **fiskeindustrien** videreføres fisken til ulike produkter. Fiskeforedlingsbedriftene har tradisjonelt vært lokalisert langs kysten og har også slitt med omstilling og rasjonalisering. Mange bedrifter er dermed nedlagt.

Vannkraften dekker det meste av elektrisitetsforbruket i landet. Store høydeforskjeller, mye nedbør og høytliggende innsjøer er grunnlaget for vannkraften. Flere kraftutbygginger har blitt møtt med sivile ulydighetsaksjoner av utbyggingsmotstandere. Noen vassdrag er vernet mot vannkraftutbygging for å sikre at verdier i vår vassdragsnatur blir tatt vare på for ettertiden. **Kraftkrevende industri** er industri som bruker mye elektrisk kraft i produksjonen. Bedriftene ble lokalisert nær fossefallene og har dermed en energiorientert lokalisering.

Olje- og gassutvinning foregår både i Nordsjøen, Norskehavet og i Barentshavet. Petroleumsvirksomheten har blitt Norges viktigste næring. I dag er Norge verdens sjuende største oljeeksportør og nest største gasseksportør. Petroleumsvirksomheten er den viktigste grunnen til at Norge har blitt verdens rikeste land, sett i forhold til innbyggertallet. Olje- og gassvirksomheten kan ha miljøkonsekvenser, for eksempel forurensning fra boreriggene eller fra oljetransport. Barentsregionen er et miljøfølsomt havområde, men vil kunne få en viktig rolle i å forsyne verden med petroleum i framtida.

Leverandørindustrien leverer varer og tjenester til olje- og gassvirksomheten, og er en viktig eksportnæring for Norge. **Den petrokjemiske industrien** bruker petroleum fra den norske kontinentalsokkelen til å lage ulike produkter.

Spesielt tett **bosetning** finner vi omkring Oslofjorden. Ca. tre firedeler av befolkningen bor langs kysten. Tett bosetning finner vi også ved Trondheimsfjorden og på Vestlandskysten mellom Bergen og Stavanger. Ellers bor det mange i lavlandet på Østlandet, i Trøndelag og på Jæren og i dalfører i innlandet. Historisk sett danner jordbruket grunnlaget for spredt bosetning i Norge. Gårder som ligger enkeltvis, er typisk for den norske landsbygda. På 1700-

og 1800-tallet økte bosetningen i Norge, med mange husmannsplasser og hyllegårder i fjordsider. Slik bosetning avtok raskt på slutten av 1800-tallet. På 1900-tallet, særlig etter 1950, ble mange små og tungdrevne gårder lagt ned i en periode med sterk vekst i byenes næringsliv.

Fiskeværene er mindre tettsteder langs kysten. Moderniseringen av fiskeflåten har ført til at mange tradisjonelle fiskevær har blitt avfolket, mens byer som ligger langt fra fiskefeltene, blir viktige baser for havfiskeflåten (Tromsø, Hammerfest og Ålesund).

Industribyene Halden, Drammen og Larvik er eksempler på byer som har vokst fram basert på sagbruksindustri og trelasteksport etter på 1500- og 1600-tallet. Samtidig startet flere bergverk med utvinning av metaller. Gruvedrift ble grunnlaget for Kongsberg (sølv) og Røros (kobber).

Elektrisk energi basert på vannkraft ble viktig for industrireisning i Norge fra omkring 1900. Den kraftkrevende industrien ble grunnlaget for mange nye **ensidige industristeder**, for eksempel Høyanger og Årdal med store aluminiumsverk, såkalte **hjørnesteinsbedrifter**. Først var nærhet til vannfallene en viktig lokaliseringfaktor for slik industri. Seinere har ny teknologi gjort det mulig å overføre elektrisiteten over store avstander. Da kunne kraftkrevende industri også plasseres ute ved kysten, som for eksempel på Karmøy og Lista.

Sentrale funksjoner er tjenester som vi oftest finner i byer og tettsteder. Landsdelsentrene Bergen, Trondheim og Tromsø har mange sentrale funksjoner og har derfor høy **sentralitet**. Disse byene ligger et trinn under hovedstaden, Oslo, i **sentralstedshierarkiet**. På lavere trinn i hierarkiet finner vi mindre byer og tettsteder med færre sentrale funksjoner.

Det at stadig flere mennesker flytter fra bygdesamfunn til byer og tettsteder, kaller vi **urbanisering**. Urbaniseringsprosessen skjer både i i-land og i u-land over hele jorda.

En **byregion** er en større by med forsteder, bygder og bygdebyer med boligområder for folk som **pendler** til byen for å arbeide. Når byer og byregioner gror sammen til et sammenhengende byområde, får vi en **konurbasjon**.